

Boken som skapade vår värld – del två – hur Bibeln formade den västerländska civilisationens själ

I förra numret av *Begrunda* (2-2017) publicerades den första delen av en presentation av den klarsynte indiern Vishal Mangalwadis stora bok om Bibelns grundläggande betydelse för den västerländska kulturens framväxt och blomstring. Vår ledsagare även denna gång är Gunnar Davisson, Lund, som här i en andra och avslutande del förmedlar ytterligare intryck av Mangalwadis viktiga arbete.

Vishal Mangalwadi är indier och har vuxit upp i ett land där hinduism, islam och buddism är högst närvarande. Han är kristen, filosof och samhällsvetare och han ser på Västerlandet, på Bibeln, reformationen och de stora väckelserna med delvis andra ögon än vi. Han observerar saker och förhållanden som är så självklara för oss att vi inte tänker på dem, men som är grundläggande för vår kultur och vårt samhälle. Mangalwadi har skrivit en intressant bok, där han på en rad punkter visar hur Bibeln präglat hela den västerländska civilisationen.

Boken spänner över långa tidsrymder och behandlar frågor om Guds och människans natur, kunskapsteori, moral, mission, kultur, frihet med mera. Han berättar också om händelser i sitt eget och sin familjs liv.

Jag ska här ta fram några punkter som jag

funnit viktiga – särskilt med utgångspunkt i den reformation vi nu firar 500-årsminnet av.

DEL TVÅ

Äktenskap och familj

Kristendomen stod för en ny moral och växte fram i ett romarrike som kännetecknades av polygami och promiskuitet. Både inom islam och hinduism tillämpas månggifte. Synen på äktenskapet som ett förbund mellan en man och en kvinna har sina rötter i Bibeln och har förts ut i världen av kristna missionärer. Den som mer än andra har satt normen för det kristna äktenskapet i västerlandet är Martin Luther: Enligt Guds ord är sex och äktenskap medel till helgelse; familjen, inte klostret, är den gudomligt ordinerade skolan för karaktären. En historiker, Roland Bainton, skriver: "Luther som gifte sig för att vittna om sin tro ... gjorde mer än någon annan person för att bestämma tonen i relationerna i de tyska hemmen för de följande fyra århundradena."

Luthers hem i Wittenberg blev den första kristna prästgården på århundraden. Den bibliska norm för familjelivet, som Luther

lärde ut, blev egentligen inte utmanad förrän mot slutet av 1900-talet.

Luthers kritik av den katolska idén om celibat och hans stöd för äktenskap gjorde mer för att främja reformationen än hans angrepp på avlatshandeln. Det finns människor som är kallade att leva i celibat, men Guds plan för normalt mänskligt liv är äktenskap. "... celibat har blivit djävulens fälla för att lura präster och munkar till synd", säger Luther.

Men munklöftena då, ska en munk inte hålla sina löften? Luther kom till den slutsatsen att munklöftena vilade på felaktiga antaganden om att kristna som lever i celibat hade en speciell kallelse som var överlägsen vanliga kristnas, som lyder under vanliga morallagar. Luthers bibelutläggning ledde till att klostren började tömmas. Den blev också en faktor som ledde till att protestantiska länder fick en snabbare ekonomisk utveckling än katolska länder och byggde demokratier grundade på jämlikhet.

Familjen är civilisationens primära motor för ekonomisk utveckling. Familjen motiverar föräldrar att planera, tjäna, lida, offra, spara och investera för framtida generationer – för deras psykiska och sociala välfärd.

Det är inte radikala feminister som var först med att se äktenskap som ett tungt kors eller slaveri. Luther sa att äktenskapet är ett slaveri för mannen lika mycket som för kvinnan. Äktenskapet driver ut det värsta hos både man och hustru. Det enda sättet att få ett äktenskap att fungera är att värdera kärlek framför nöje, att fråga efter helighet och vänlighet hellre än makt och personliga intressen, att förlåta hellre än att fördöma. ... *Den moderna världen har skapats av oräkneliga par som gjort just detta.*

Barmhärtighet

Karl Marx menade att religion var elitens opium till de svaga för att få dem att inte göra revolt mot förtryck och exploatering. Friedrich Nietzsche var en frän kritiker av kristendomen men han höll inte med Marx. Nietzsche såg på judendomen som en rörelse som började som en "slavrevolt under Moses mot deras egyptiska herrar". Kristendomen såg han som en "svag och korsfäst galilés religion", som appellerade till de förtrampade: kvinnor, slavar, utstötta och besegrade.

Nietzsche såg den judisk-kristna traditionen som en metod genom vilken de maktlösa besegrade de mäktiga genom att manipulera frågan om skuld, kräva barmhärtighet och trycka ner naturlig vitalitet. Nietzsche kom att starkt influera dem som hävdade arisk överhöghet. Nazisterna tog fasta på hans tes att "den moderna dekadensen", det vill säga idéerna om jämlikhet, kvinnors emancipation, demokrati och så vidare kom från judar och kristna.

Här finns en tydlig kontrast mellan judisk/kristen jämlikhet och den hinduiska organiserade samhällshierarkin med brahminer högst upp och de oberörbara nederst.

Många hinduer tror att de fattiga är offer för sin egen *karma* och har också svårt att tänka sig att Gud bryr sig om de fattiga. De förstår inte och misstror djupt varför Västernlandet – och de kristna – gör så mycket för att hjälpa, utbilda och stärka de fattiga och marginaliserade.

Nietzsches "kritik" var korrekt i den meningen att *Bibeln är den starkast humaniserande kraften i historien*. Det är inspiration och ledning från Bibeln som ligger bakom avskaffandet av slaveri, omsorg om de svaga,

Familjen är civilisationens primära motor för ekonomisk utveckling.

*Det är med-
mänsklighet
och tjänst
som är
vägen till
verklig
storhet*

befrielse och rehabilitering av tempelprostitu-
tuerade, reformering av fängelser och krav på
hygien och moral i krig. De verkliga pionjä-
rerna i den västliga omsorgskulturen är klost-
ren. Benediktinermunkarna från 500-talet
var de som i det västerländska medvetandet
inpräntade tanken att det är medmänsklighet
och tjänst som är vägen till verklig storhet.

Mycket av detta ingår idag i det ansvar
som det offentliga samhället tar för sina
medborgare. Andra frågor har tagits över
och drivs av sekulära organisationer som till
exempel Röda Korset. Historiker har lätt
att glömma ursprunget till mänskliga rät-
tigheter och rättfärdigandet av civil olyd-
nad. Det går in under det som Bibeln kallar
”den Helige Andes frukter” och har sitt ur-
sprung i den Gud som är ”barmhärtighetens
Fader och all trösts Gud”.

Medicin och sjukvård

Utvecklingen inom sjukvården vilar både
på medkänsla och på kunskap. Kunskaper
som andra erövat ska man ta tillvara, bygga
vidare på och sen sprida vidare och göra till-
gängliga för andra. Det var i klostren som
medicin började utvecklas på detta sätt.
Och det skedde innan universiteten starta-
des på 1200-talet.

Den moderna medicinens ”fader” mer än
andra är en engelsman, Thomas Sydenham
(1624–1689). Han återupplivade medici-
nen som en vetenskap som inte blomstrade
bara några generationer utan fortfarande, ef-
ter 400 år, växer. Han skrev ner sin filosofi
för studenter som ville bli läkare och den
innehöll bland annat:

- En läkare ska en gång på den yttersta da-
gen stå till svars inför de sjuka som satt
sin lit till honom.

- Vilken skicklighet eller kunskap läkaren
än, med Guds hjälp, kan komma att ha,
så är det till Guds ära och människornas
väl.
- Det är inga föraktliga människor, som
han har att göra med och som han kan
strunta i. Vi kan vara säkra på männi-
skans värde, eftersom Guds älskade Son
blivit människa och därigenom förädlad
den natur han antog.
- En läkare ska ha i minnet, att han själv
inte är något undantag från de vanliga la-
gar om moral och sjukdom som gäller för
hans medmänniskor.

Det Sydenham förmedlade är en del i en
större kultur, skapad av Bibeln, som har
fortsatt att blomstra. Grekisk, romersk,
arabisk och indisk medicin var tidigt ute,
men stagnerade eller dog ut. Mangalwadi
ger tre förklaringar till varför indisk sjuk-
vård stagnerade:

- Synen på kunskap – kunskap ses som ett
medel för makt och auktoritet, inte som
något som ska spridas.
- Kastväsendet – endast de som tillhör de
låga kasterna förväntades verka i tjäns-
ter som ansågs vara smutsiga eller för-
nedrande. Endast kvinnor i den lägsta
kasten kunde verka som barnmorskor.
Samtidigt sågs kvinnor generellt som en
andra klassens individer med lågt värde.
- *Karma* var ytterligare en faktor som hind-
rade utvecklingen av sjukvården. En
persons lidande sågs helt enkelt som ett
resultat av vederbörandes gärningar i ett
tidigare liv.

Som människor har indier lika mycket na-
turlig empati som andra, men doktrinen

om *karma* hindrade att man byggde institutioner och traditioner kring sjukvården. Det som behövdes var att missionärer, som Moder Theresa och många andra långt före henne, hjälpte indierna att se de döende och utblottade människorna.

Flertalet hinduer hedrar missionärerna, men det finns också de som ser kristendomen som sitt största hot. Indien har haft hinduiskt, buddistiskt och muslimskt styre i 3 500 år, men inget av dessa har presenterat någon idé om en välfärdsstat, som är till för att tjäna sina medborgare. Det behövs en omsorgskultur som förutsätter en Guds Andes övernaturliga kraft, som gör att vi älskar Gud för att han först älskat oss.

Frihet och demokrati

Den etablerade myten är att den frihet vi har i vårt samhälle är ett arv från Grekland och demokratin där på 400-talet f.Kr. Mangalwadi hävdar att detta är helt fel.

De grekiska demokratierna fungerade aldrig mer än några få årtionden, utan förföll till pöbelvälde. Filosofen Platon upplevde grekisk demokrati som ett socialt kaos, som mördade hans lärare Sokrates. Han fördömde ren demokrati som det värsta av alla politiska system. Han såg ett styre genom en "filosofi-kung" som det bästa. Hans skyddsling Aristoteles skolade Alexander den store till att bli en sådan. Men Alexander blev en av historiens mest skoningslösa erövrare. Hans tyranni är det sanna arvet från det grekiska politiska tänkandet.

Renässansens representant för detta tänkande var Machiavelli. I sin bok *Fursten* beskriver han hur en härskare cyniskt kan gripa tag i och behålla makt genom manipulation, tvång och förtryck. Denna skrift

blev senare en handbok för Benito Mussolini och Adolf Hitler.

Grekisk kultur, språk, litteratur med mera spreds genom Alexander den store till vidsträckta områden, men inspirerade inte till demokratisk frihet i något land. Europas demokratisering började med reformationens återupptäckt av Bibeln. Den amerikanska konstitutionens fäder avvisade uttryckligen den grekiska demokratin. Grundmönstret för vår frihet finner vi i Gamla testamentet. Bibelns Gud var fri, och han ville att hans folk också skulle vara fritt. Herren befriade sitt folk från slaveriet i Egypten och gav dem lagen. Det var en lag, i vilken Herren visar hur ett gott mänskligt liv ska gestaltas, men det var en lag som Israels folk bröt mot, gång på gång, och det gick ut över deras frihet.

Jesus blev sänd "för att proklamera frihet för de fångna". Det är endast i kulturer som grundats på Bibeln, som man värderat frihet som något som är värt att dö för. Lagtavlor placerades i arken, i själva folkets hjärta, och visade att hållbar frihet bara finns under ledning av Herren själv, lagen och de äldste.

Detta är ett ämne som har behandlats av en lång rad jurister och filosofer, inte minst som en reaktion på hugenottmassakern i Frankrike 1572. En brittisk historiker, Paul Johnson, hävdar att idén om lagens roll är den viktigaste politiska utvecklingen under andra årtusendet. Lagen och människors rättigheter har företrädare framför monarkers och påvars tyranni. Lagars ställning och folkets auktoritet ska uttryckas i konkreta institutioner, sådana som parlament och domstolar, som inte längre styrs av kungars infall. Detta är något som fick genomslag i Schweiz, Holland, Skottland, England och

Europas demokratisering började med reformationens återupptäckt av Bibeln

Amerika och har sen från dessa förts vidare ut i världen, i första hand genom missionen. Hit hör också frågan om maktindelning. När Jesus svarar på frågan om det är rätt att ge kejsaren skatt: "Ge kejsaren det som tillhör kejsaren och Gud det som tillhör Gud" bejakar han att det finns frågor som hör hemma inom ett världsligt styre, och det finns frågor där den världsliga regimen inte har rätt att bestämma.

Det fanns idéer om styrning genom lagar också i Persien och i Rom, men ingen av dessa nationer hade en lag som var höjd över det jordiska som grund för den nationella lagen. Dessa länder hade alltså inte ett styre *under* lagen utan ett där ledaren styrde *genom* lagen. Den moderna principen om en lag som står över de styrande och över majoriteten kommer inte från Rom utan från Bibeln. Den befriade människan står inte över utan under lagen (och under en treenig Gud).

Islam hade också en föreställning om den yttersta auktoriteten hos Gud och hans ord. Varför ledde då islam aldrig till frihet? En nyckelfaktor är att islam tillbakavisade tanken att Gud skulle kunna komma ner till jorden för att etablera sitt rike. Om inte Gud upprättar sitt rike kommer någon syndfull mänsklig tyrann att göra det. Islam har aldrig haft någon reformation som underminerar ett totalitärt styre.

MISSION, EXEMPEL FRÅN INDIEN

Om språken

Mangalwadi berättar att han som ung försökte läsa hinduismens heliga skrift. Men han förstod inte en enda mening. Den var skriven på en hindi som var totalt olik hans egen, något som väckte en fråga hos honom: Varifrån mer exakt kom hans modersmål,

hans nationella språk? Han fann att innan engelsmännen började styra norra Indien för två hundra år sedan befann sig de indiska språken i en enda röra. Hindi var ett stort antal dialekter, ofta så olika att man inte förstod varandra. Också urdu utgjordes av ett antal dialekter.

Sanskrit hade kunnat vara domstolsspråket före den brittiska tiden om alla hade behärskat det, men så var inte fallet. Sanskrit är "Indiens nationella skatt", men de som hade nyckeln till denna skatt, brahminerna, behöll den inom sin snäva krets. De skulle inte dela den ens med sina egna kvinnor. Sanskrit var ett medel att hålla folk på avstånd från kunskap och makt. Det språk som användes i domstolarna när briterna kom till Indien var persiska, som också behärskades av mycket få och effektivt höll befolkningen på avstånd. Varför utvecklade indierna inte själva sina språk? Det stod i strid med deras världsbild. Om den yttersta verkligheten är tystnad, har man ingen anledning att arbeta med en sådan uppgift.

Syftet för ett land som England med att ha kolonier var att hävda sin makt och att vinna ekonomiska fördelar. Det brittiska styret och Ostasiatiska kompaniet hade ingen nytta av att utbilda indierna mer än som behövdes för att de skulle kunna fungera som arbetskraft åt soldater och handelsmän. De hade inget intresse av att utbilda indierna, så att de skulle kunna bygga upp sitt samhälle och förbereda det för frihet och självständighet.

De kristna organisationerna insisterade på att få komma in i landet. Det var dessa, som såg indierna som skapade, älskade och återlösta av samme Gud som de själva och av oändligt värde. De satsade på att utbilda fol-

ket för deras egen skull. Det var i första hand engelska och amerikanska bibelöversättare och lingvister som arbetade fram de nuvarande litterära språken i Indien. Mangalwadi skriver: Bibelöversättare och missionärer har inte bara gett mig mitt modersmål, *hindi*. Varje levande språk i Indien är ett arv från deras arbete. I en doktorsavhandling för några år sedan konstateras att det är sammanlagt 73 olika indiska språk med grammatik och ordbok som kommit till på detta sätt. I de flesta fall bygger dessa språk på dialekter, som talats av icke skriv- och läskunniga människor i olika delar av landet.

Hmars

Som ett konkret exempel på vad Bibeln fått betyda också in på 1900-talet berättar Mangalwadi om *hmars*, en folkgrupp som invandrat från Centralasien/Mongoliet och bor i djungeln i gränstrakterna mellan Indien och Burma. De var huvudjägare och dekorerade sina hyddor med sina fienders huvuden. Engelsmännen lärde *hmars* till slut att inte kämpa mot det brittiska styret, men de glömde aldrig att det var ett farligt folk. Ingen brittisk officer gav sig in i deras djungel utan en stor styrka som skydd.

Hmars dyrkade floder, berg, klippor, stjärnor, sol och måne. Men Moder Natur visade dem ingen medkänsla. Onda andar – verkliga eller falska – trakasserade dem ständigt. Präster och häxdoktorer offrade oräkneliga djur för att blidka de onda andarna. Medicin var något okänt. Många led av alkoholism, dåliga sanitära förhållanden, undernäring, analfabetism och våld, med kvinnor och barn som de första offren. *Hmars* var en isolerad stam ännu vid mitten av 1800-talet.

En man från Wales, Watkins Roberts, lyckades sända ett exemplar av Johannes-evangeliet till stamhövdingen. Denne blev nyfiken och fick hjälp att bjuda in Roberts. Han kom verkligen dit och undervisade under fem dagar med utgångspunkt i Johannes-evangeliet. Han tilläts inte resa dit igen, men några få av dem som lyssnat till honom blev kristna och en av dessa, som då var tonåring, kom senare att sända sin son, tio år gammal, att utbilda sig och översätta Bibeln till deras eget språk. Detta skedde faktiskt 1958, då sonen Rochunga Pudaite, 31 år gammal, återvände hem. Han hade då med sig ett nyskapat skriftspråk och ett Nya testamente, översatt från originalspråket. Det gavs ut 1960 och fick genast stor spridning.

Pudaite började starta skolor och tio år senare fanns 85 skolor, college och sjukhus. Allt var byggt utan någon hjälp från staten. Nu kan 85 % av alla *hmars* läsa och skriva, genomsnittet för Indien är 60 %.

Många *hmars* har nått höga positioner i landet, i parlament, departement och myndigheter, som polischefer, generaldirektörer, ambassadörer, medlare etc.

Rochunga Pudaite satsade på att sprida biblar och bildade *Bibles for the World*. Organisationen har distribuerat miljontals biblar till folk i mer än 100 länder. Bland annat utnyttjade man ett samarbetsavtal mellan Sovjet och Indien och skickade biblar per post till hundratusentals sovjetiska adresser i telefonkatalogen. ”Pennan är mäktigare än svärdet”, sa Pudaite. Bibeln ger hopp för alla människor och Pudaites vision var att alla folk ska få del av den – och så också få del av Abrahams välsignelse.

Pudaite dog 2015 och efterträddes av sin son John som ledare för *Bibles for the World*.

Har
människan
ingen själ,
är hjärnan
inget annat
än en
biokemisk
maskin

FRAMTIDEN OCH BIBELN

Det är de stora väckelserna på 1700- och 1800-talen som

- förklarar att England och USA inte haft några revolutioner,
- ligger till grund för den amerikanska konstitutionen med demokrati, jämlikhet och människovärde och där statens uppgift är att ge goda förutsättningar för medborgare att leva, i stället för att styra och utöva makt över dem.

Motsatsen är det som skedde i Frankrike, där en sekulär upplysning ledde till revolution och despoti, och i Syd- och Mellanamerika och Karibien, där samtliga länder har haft diktatur.

Mangalwadi skriver i början av sin bok om en amerikansk rockmusiker och gitarrist Kurt Cobain, buddist och död genom självmord 1994, 27 år gammal. Han ledde en rockgrupp, Nirvana. *Nirvana* är den buddistiska termen för frälsning. Det betyder utplåning av den egna existensen i intighet. En av gruppens skivor hette *Nevermind* ("Bry dig inte"). Varför ska man bry sig, om inget är sant, gott eller vackert i någon absolut mening? Eller ska en man bry sig om sin lilla dotters behov av en pappa? *Nevermind* är en logisk slutsats för en nihilist som tänker att det inte finns något *där*, som ger mening och betydelse åt något *här* – om det så är ens dotter, ens hustru, eller det egna livet. Det var en skiva som effektivt fångade sin generations förlust av ankare, centrum eller själ och nådde toppen på försäljningslistorna.

Som kontrast till Kurt Cobain lyfter Mangalwadi fram Johann Sebastian Bach. Det finns en intressant likhet mellan dessa båda. Båda blev föräldralösa vid nio års ål-

der, Bach genom att hans föräldrar dog, Cobain genom att hans föräldrar skiljdes och sen inte brydde sig om sin lille son. Bach togs om hand inom sin släkt och växte upp i en andligt och socialt stabil miljö och blev den musiker som mer än andra kom att verka i Martin Luthers anda. Cobains liv stod i direkt kontrast till Bachs sätt att tänka och arbeta och blev snarare en symbol för Västerlandets avsaknad av centrum och mening i livet.

För den som förnekar Guds existens är människan inte något annat än fysik, kemi och energi. Hon står utan syfte, utan värdighet och utan ansvar. Har människan ingen själ, är hjärnan inget annat än en biokemisk maskin. Den kan reagera på förändringar i miljön, men inte göra något av fri vilja. Den som inte tror att Gud finns, kan inte heller acceptera det gudomliga Ordet och att språket överhuvud har något att göra med sanning. Relativism är det enda som en falsk kultur kan diktera. Det enda man inte kan tolerera är Västs traditionella värderingar.

En psykiater eller läkare, som ställs inför en patient fylld med vrede, avundsjuka och hat och som umgås med tankar på skilsmässa, mord och självmord, kan inte göra något annat än att rikta in sig på patientens känslor och förskriva något som påverkar kemin i kroppen och får den att slappna av. Men droger kan inte producera känslor av förlåtelse eller kärlek till en fiende, mål och mening för livet och hopp för framtiden.

Ord är inte triviala. Ord kan beskriva osynliga lagar, planera för färder i yttre rymden. Den unika gåva, som språket utgör, ger oss möjlighet att skapa kultur. Ord är kreativa. Ord är liv, Bibeln talar om hur Gud skapade universum med sina ord.

Jesus gjorde ett häpnadsväckande påstående:

”Den som hör mitt ord och tror på honom som har sänt mig, han har evigt liv. Han drabbas inte av domen utan har gått över från döden till livet” (Joh. 5:24).

Ett påstående som detta är antingen dårskap eller sanning. Jesu kritiker beskyllde honom för att göra sig gudomlig. Men lärjungarna hade sett hans under och hört honom förutsäga sin död och uppståndelse. Sedan såg de honom dö och mötte honom som uppstånden. Det tog bort all fruktan för döden. Trots omedelbar risk för att dödas proklamerade de Jesus som skapare och världens frälsare, den ende som kan ge evigt liv med Gud.

Det är uppenbart att Mangalwadi är orolig över utvecklingen i Väst. Skälet är att vi överger grunderna för vår egen kultur. Måste solen gå ner över Västerlandet? Han jämför med det som hände när Romarriket gick under på 400-talet, hur Europa gick in i en mörk tidsålder. Solnedgångar är spektakulära, men de talar också om för oss att det är dags att tända lamporna. Utvecklingen i Europa efter 400-talet bröts på allvar först när man på nytt började läsa Bibeln och se vad den har att ge.

Gunnar Davidsson

Lund

Del ett av denna presentation av Mangalwadis bok fanns med i *Begrunda* nr 2-2017.